

ЕМІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ З УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У статті подано огляд головних механізмів впливу міграції робочої сили на окремі економічні показники, окреслено основні позитивні та негативні наслідки міжнародної міграції робочої сили.

Міжнародна міграція робочої сили, зокрема еміграція українських робітників-мігрантів, здійснюється, в першу чергу, з економічних причин. Саме економічні чинники породжують інтенсивні міграційні рухи робочої сили на європейському континенті [1].

З початку 90-х років XX століття українські робітники беруть активну участь у міграційних процесах, і на сьогодні еміграція робочої сили до європейських країн значною мірою визначає стандарти соціально-економічного життя населення України.

Міграція робочої сили, в свою чергу, також впливає на економічні процеси в країні та її регіонах. Тому збільшення інтенсивності міждержавної міграції робочої сили ставить перед національними урядами завдання щодо регулювання міграційних процесів через правові та економічні механізми [2]. Однак вибір інструментарію та методів регулювання міграційних процесів залежить від ефектів переміщення робітників до країн еміграції та країн імміграції. Оптимальною стратегією урядів держав має стати вироблення полі-

тики, яка забезпечує вигоди від міграції робочої сили усім країнам-учасникам міграційних процесів. Тобто міграцію робочої сили не слід розглядати виключно як гру із нульовою сумою, де переваги однієї країни нівелюються негативними наслідками для інших країн. За певних умов міграція може мати позитивні наслідки для обох країн, що є учасниками цього процесу, та створювати позитивні зовнішні ефекти для третіх країн. Кількісні та якісні оцінки наслідків міграційних процесів дають змогу обрати оптимальну стратегію регулювання міграційних потоків робочої сили.

Метою статті є визначення основних механізмів впливу міграції робочої сили на окремі економічні показники, а також основних позитивних та негативних наслідків міжнародної міграції робочої сили.

Проведення оцінки економічних наслідків міграції робочої сили ускладнено через проблеми з визначенням реальної кількості українських робітників-мігрантів, які працюють у країнах Європейського Союзу. Більшість із них працю-

ють у країнах імміграції нелегально. Згідно зі статистикою, кількість українських робітників, офіційно працевлаштованих у країнах Європейського Союзу в 2004 р., становила 32 600 осіб, або 70,8% від кількості громадян України, легально працевлаштованих у всіх країнах світу (таблиця 1) [3]. При цьому вітчизняні науковці, які займаються проблемами трудової міграції, такі як С. Пирожков, О. Хомра, І. Прибиткова, О. Малиновська, А. Стародуб, Н. Пархоменко, на основі проведених власних досліджень, схилиються до спільної думки, що за кордоном перебуває або перебувало близько 2,5 млн українських робітників-мігрантів, що працюють постійно або тимчасово. Тобто питома вага у середньорічному обчисленні легальних українських робітників-мігрантів у країнах Європейського Союзу становить приблизно 1,3%.

Дослідження наслідків міграції робочої сили здійснюється на двох рівнях: макроекономічному та мікроекономічному. Метою макроекономічних досліджень є визначення впливу міжнародної міграції робочої сили на такі показники, як темпи економічного зростання, рівень безробіття, рівень заробітної плати тощо. Проблема визначення реальної кількості робітників-мігрантів є особливо актуальною і складною при проведенні макроекономічних досліджень. Мікроекономічні дослідження проводяться з метою визначення впливу трудової міграції на окремі сектори економіки або регіони, впливу характеристик мігрантів (вік, стать, освіта, кваліфікація) на їхні доходи у країні імміграції, впливу роботи за кордоном на розвиток їхнього особистісного людського капіталу, тобто набуття професійних навичок чи підвищення освітнього рівня. Для проведення досліджень на мікрорівні використовують статистичні дані, отримані на основі соціологічних опитувань. Соціологічні дослідження дають змогу зібрати достовірну інформацію про особистісні характеристики мігрантів та оцінити вплив міграції на їхній добробут чи людський капітал.

В Україні було проведено низку мікроекономічних досліджень міграційних процесів такими науковцями, як С. Пирожков, Н. Марченко [4], О. Хомра [5], І. Прибиткова [6], О. Малиновська,

Е. Лібанова, О. Позняк [7], М. Шульга, А. Шлепаков, О. Пінчук [8], А. Стародуб, Н. Пархоменко [9]. Ці дослідження проводилися з метою визначення географії, масштабів та особливостей української трудової міграції; аналізу впливу досвіду роботи за кордоном на політичні вподобання та світоглядні орієнтації учасників трудових міграцій; встановлення змін в інтенсивності, напрямках та характері зарубіжних поїздок з метою працевлаштування громадян України, які [поїздки] відбулися після введення візового режиму з сусідніми країнами та у зв'язку з їхнім вступом до Європейського Союзу; визначення соціально-демографічних характеристик трудових мігрантів, еміграційного потенціалу України, заробітчанських інвестиції в економіку України, нових тенденцій української трудової міграції. Однак слід визнати, що дослідження, проведені на мікрорівні, мають і певні недоліки, на які слід зважати. До основних вад мікроекономічних досліджень слід віднести такі: по-перше, вони охоплюють лише частину регіонів держави, а потім на їх основі робляться узагальнення щодо тенденцій у країні в цілому; по-друге, проведені розрахунки обсягів трудових міграцій населення України є максимальною оцінкою, тобто верхньою межею інтервалу, в той час як визначення його нижньої межі можливе через дослідження в країнах імміграції української робочої сили.

У своїх дослідженнях Р. Rotte [10], М. Vodler, Р. Martin [11], С. Dustmann [12], F. Fabbri, P. Wickramasekara [13], R. Fakiolas [14], G. Borjas [15], R. Friedberg [16], J. Hunt, L. Sjaastad [17], J. Isbister [18], J. Dijk [19], Н. Folmer оцінюють міжнародну міграцію робочої сили як позитивне явище, що дає змогу усунути диспропорції на ринках праці, а фактично, компенсувати дефіцит робочої сили в одних країнах і надлишки - в інших.

Міграція робочої сили впливає на ринок праці країн емігрантів та іммігрантів через зміну показників зайнятості та рівня заробітної плати. У найпростішій моделі міграція робочої сили розглядається як процес транскордонного переміщення робітників, у результаті якого врівноважується заробітна плата у країнах. Відтік мігрантів тимчасово зменшує пропозицію робочої

Таблиця 1. Запас кількості українських робітників, офіційно працевлаштованих у країнах ЄС, осіб

Рік	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ЄС-15	5 227	6 768	9 735	11633	16081	18 898	19 701	19 957	19 686
ЄС-10	3 457	5012	7 949	9 395	9 096	7 333	8 144	7 855	12 932
Всього	8 684	11780	17 684	21 028	25 177	26 231	27 845	27812	32618

сили в країні еміграції, що спричиняє поступове збільшення рівноважної ціни робочої сили. Натомість у результаті прибуття нових робітників на ринку країни імміграції формується нова, вже нижча рівноважна зарплата. Процес триває, поки реальна заробітна плата не зрівняється у міжнародному масштабі. Однак урівноваження заробітних плат відбувається лише у тому разі, якщо ринки праці є гнучкими, а рівноважна заробітна плата забезпечує повну зайнятість. На практиці ринок не повністю пристосовується до змін у попиту та пропозиції робочої сили через інституційні обмеження (встановлення мінімальної заробітної плати, існування довгострокових контрактів між робітниками та роботодавцями, домовленості із профспілками). У такому випадку відтік та притік мігрантів позначається переважно на рівнях безробіття в країнах. Наприклад, емпіричні дослідження ринку праці європейських країн показали, що притік іммігрантів збільшує рівень безробіття, однак незначною мірою [15].

Проблема надлишку робочої сили є особливо актуальною в економіках перехідного типу. В період трансформації від планового до ринкового устрою відбуваються системні структурні перетворення. Неконкурентоспроможні галузі та підприємства проходять етап реструктуризації. У цей період відбувається значне вивільнення робітників. Водночас нові сектори та підприємства не забезпечують достатнього попиту на вивільнену робочу силу. Окрім того, часто кваліфікація вивільнених робітників не відповідає новим потребам підприємств. У результаті зростає структурне безробіття. В цій ситуації працевлаштування за кордоном може бути єдиною можливістю отримання заробітку.

Впродовж останнього десятиліття структура зайнятості населення в Україні динамічно змінювалася. Зокрема, з 1995 по 2004 рр. суттєво скоротилася частка працевлаштованих у секторі сільського господарства та промисловості. Структурні зміни в економіці призвели до зростання кількості безробітних в Україні. Наприклад, за методологією МОП у 1990-х рр. рівень безробіття постійно перевищував 7%, а в 1999 р. сягнув свого максимуму - 11,9%. Еміграція робітників із України для роботи у країнах Європейського Союзу сприяла частковому вирішенню короткострокових проблем із працевлаштуванням вивільнених у неконкурентоспроможних секторах та пом'якшила проблеми ринку праці.

Однак тимчасова трудова еміграція може мати низку негативних ефектів для економіки країни у цілому чи окремих регіонів зокрема, які складно оцінити на макрорівні. Негативні наслідки

еміграції робочої сили з України найчастіше пов'язують з такими факторами. По-перше, відсутність вільних робочих місць, які відповідають освітньому та кваліфікаційному рівню емігрантів, можуть спонукати їх до працевлаштування на роботу, що не потребує спеціальних навичок. У такому разі з часом професійний рівень робітників знижується, і вони вже не здатні працювати на робочих місцях, що потребують високої кваліфікації, після повернення на батьківщину. По-друге, часто осередки групи емігрантів формують найбільш кмітливі та схильні до ризику люди, які не можуть реалізувати свій підприємницький талант на батьківщині. Так, згідно з дослідженням О. Сушко, А. Стародуба, Н. Пархоменко, близько 40% трудових емігрантів декларують своє бажання започаткувати власну справу [9]. У випадку незворотного виїзду таких людей зменшується підприємницький потенціал населення, що, в свою чергу, може стримувати структурні реформи та темпи економічного розвитку країни у довгостроковій перспективі. Еміграція висококваліфікованих працівників також означає тимчасову або постійну втрату інвестицій, які були здійснені з державного бюджету в їхню освіту та професійне навчання.

Відтік висококваліфікованої робочої сили (так званий *brain drain*) за певних обставин може мати позитивні наслідки для країни еміграції. Від'їзд високоосвічених спеціалістів закордон і їх працевлаштування є сигналом про те, що віддача від інвестицій, вкладених у людський капітал, є високою. Це, у свою чергу, стимулює людей збільшувати інвестиції в освіту та професійні навички. Окрім того, зростання попиту на спеціалістів певної кваліфікації за кордоном переноситься з певним лагом і на український ринок. Тобто тенденції на європейських ринках праці сигналізують про перспективні напрями освіти навіть для тих спеціалістів, що не планували працювати за кордоном. Наприклад, масовий виїзд комп'ютерних спеціалістів з України в Німеччину в 1990-х роках дав чіткий сигнал студентам про те, що з часом і в Україні сформується попит на спеціалістів цього напрямку підготовки. Тому пізніше і вітчизняні компанії змогли скористатися інвестиціями, що були зроблені у людський капітал. Якби не було перспектив працевлаштування за кордоном, то тривалий період для багатьох студентів не існувало би потужних стимулів до навчання. У цьому полягає сутність теорії «оптимального» рівня «відтоку мізків». Теорія передбачає, що працевлаштування робітників за кордоном створює позитивні

сигнали на ринку праці та стимулює робітників до подальших інвестицій у людський капітал. Тому обмеження щодо еміграції висококваліфікованої робочої сили не завжди може вважатися оптимальною тактикою урядів [11].

У разі еміграції висококваліфікованих робітників закордон особливо актуально постає завдання реалізації програм «звотної» міграції. Україна як донор робочої сили має створити умови, за яких висококваліфіковані емігранти матимуть стимули повернутися в майбутньому на батьківщину з метою працевлаштування. Одним з інструментів реалізації такого завдання може бути забезпечення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій та появи на вітчизняному ринку іноземних компаній. Іноземні компанії, що з'являються на ринку України, часто залучають українських висококваліфікованих спеціалістів, які мають досвід роботи закордоном, на керівні посади. А це, в свою чергу, веде до збільшення обсягів трансфертів технологій та інвестицій, створення передумов для інтеграції у світові ринки [13].

Одним із найважливіших чинників добробуту домогосподарств у деяких регіонах України є перекази емігрантів із закордону. Наприклад, згідно зі статистикою платіжного балансу, протягом 2004 р. в Україну надійшло близько 100 млн доларів США. Однак результати, отримані на основі соціологічних опитувань, дають підстави стверджувати, що загальна річна сума трансфертів робітників-мігрантів в Україну перевищує 1,5 млрд доларів США [9]. Трансферти мігрантів дають потужний мультиплікативний ефект, тобто збільшують внутрішнє споживання в кілька разів порівняно з початковими витратами. Збільшення витрат за рахунок трансфертів мігрантів створює додатковий попит на кінцеву продукцію та інвестиційні ресурси, що прискорює темпи економічного зростання.

Дослідження вказують на позитивний зв'язок між масштабами міграції робочої сили та темпами економічного росту в країні імміграції. Механізми впливу міграції на економічний розвиток пов'язані як з ринком праці, так і з такими макроекономічними факторами, як заощадження. Щодо ринків праці, то імміграція може пом'якшити проблему нестачі робочої сили з певним рівнем кваліфікації, тим самим сприяючи зростанню виробництва у країнах, що відчувають її [робочої сили] дефіцит. Окрім того, іммігранти, як правило, більш підприємливі та схильні до ризику, ніж місцеві робітники, що також дає поштовх до зростання виробництва.

Важливий макроекономічний механізм, через

який міграція впливає на економічний ріст, - це зменшення тиску щодо зростання зарплати з боку місцевих робітників. У такому разі власники капіталу отримують більші прибутки, а отже, зростають можливості інвестування. Якщо користуватися критерієм зростання світового виробництва, то міграція є позитивним явищем, оскільки рух людей із низькопродуктивних країн до високопродуктивних, які добре забезпечені капіталом, мають кращі технології та інституційну інфраструктуру, сприяє більш ефективному використанню ресурсів [20].

S. Drinkwater, P. Levine, E. Lotti та J. Pearlman зазначають: хоча й існує переконання, що міграція має позитивний вплив на економічний ріст, рівень імміграції не включається як пояснювальна змінна у моделі економічного росту. Як правило, у рівняннях фігурують тільки темпи зростання населення, а мігранти є лише одним із його компонентів. Окрім того, змінна, що пояснює темпи зростання населення, як правило, виявляється у рівняннях незначущою.

Переважно для дослідження ролі іноземної робочої сили в економічному рості низки країн використовувалися досить прості алгоритми, які виявили незначну роль іммігрантів. Наприклад, Askari просто помножив внесок праці до економічного зростання на частку іноземних робітників у робочій силі. Найбільший внесок іммігрантів був виявлений у Люксембурзі у 1960 - 1970-х рр., де іммігранти забезпечували 0,2 % економічного росту щороку. Приплив іммігрантів у Бельгії, Франції та Німеччині був дуже незначний, і завдяки їм забезпечувалося не більше 0,05% загального приросту ВВП [21].

«Нові» теорії економічного зростання наголошують на тому, що знання та навички, які набула особа, мають так звані позитивні зовнішні ефекти, зокрема впливають на продуктивність інших осіб, а знання та навички інших робітників впливають на продуктивність цієї особи. Тому еміграція високоосвічених та кваліфікованих робітників насправді призводить не лише до втрати людського капіталу певної країни, а також знижує продуктивність тих, хто залишається в країні еміграції, і збільшує продуктивність праці у країнах іммігрантах [14].

J. Coppel, J. Dumont та I. Visco визначили для країн імміграції низку переваг, які імміграція може створювати для економіки. По-перше, імміграція стимулює додатковий попит на товари та послуги, що вироблені місцевими робітниками, тим самим підвищуючи попит на працю. По-друге, іммігранти, особливо в країнах Європейського Союзу, виконують роль певного гнуч-

кого резерву робочої сили, за допомогою якого компенсується низька географічна та функціональна мобільність місцевої робочої сили. Отже, імміграція може суттєво прискорити темпи пристосування економіки до змінних умов, тим самим зменшуючи вартість структурних змін економіки для місцевого населення [22].

При аналізі впливу трудової імміграції на економічне зростання слід чітко розрізняти випадки легальної та нелегальної міграції. Незалежно від статусу, іноземні робітники впливають на динаміку загального рівня ВВП. Однак використання ресурсу нелегальних іммігрантів можливе лише у тіньовій економіці. Тому неконтрольований притік нелегальних трудових мігрантів у країну неодмінно стимулює підприємства, що використовують їхню працю, до зменшення частки задекларованих обсягів виробництва. Зважаючи на те, що частка нелегальних іммігрантів значно перевищує частку легальних іноземних робітників майже в усіх країнах, нелегальна міграція є вагомою перешкодою, що стримує детінізацію економіки в європейських країнах. Також слід наголосити на негативних соціальних наслідках нелегальної міграції, що виникають через відсутність гарантій соціального чи медичного забезпечення, а також можливостей захисту власних прав через звернення до органів влади країни імміграції.

Еміграція робочої сили з України стала важливим чинником соціально-економічних стандартів життя населення окремих регіонів країни. Породжена переважно економічними чинниками, еміграція, в свою чергу, також визначає окремі економічні показники. Україна як країна з перехідною економікою отримує низку переваг від працевлаштування робітників за кордоном. Зокрема, тимчасова еміграція робочої сили пом'якшує проблеми безробіття у період структурних реформ. Трансферти робітників підвищують добробут українських домогосподарств та створюють додатковий попит на товари і послуги. Однак виїзд висококваліфікованих робітників має певні негативні наслідки: зменшується підприємницький потенціал населення та втрачаються професійні навички. Головним завданням уряду має бути забезпечення умов, що дають змогу максимізувати позитивні наслідки від міграції робітників. Прикладом таких заходів може бути розширення можливостей легального працевлаштування робітників через укладання відповідних двосторонніх міждержавних угод. Одним із пріоритетних завдань уряду в сфері регулювання міграції також має стати створення передумов, що сприятимуть зворотній міграції. Такі заходи мають бути спрямовані на заохочення повернення висококваліфікованих робітників для роботи в Україні.

1. Вагрищук Н. Чинники міжнародної міграції робочої сили: теорії та можливості кількісних розрахунків // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії.- Чернівці.- Випуск 6.- 2005.- С. 148-154; Вагрищук Н. Імміграція до країн Європи: роль економічних факторів // Наукові записки НаУКМА.- Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».- 2005.- Том 44.- С. 31-35.
2. Трудова міграція України в контексті загальносвітових міграційних процесів // www.ombudsman.kiev.ua/dls_zm.htm
3. Статистична інформація, надана Міністерством праці та соціальної політики.
4. Пирожков С, Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, напрямки, стратегії.- Київ: Академпрес, 1997.- 128 с
5. Хомра О. У. Зовнішня трудова міграція населення як «школа» демократії // www.dep.kiev.ua/confer/Conference%202000/section7u.html
6. Прибиткова І. Ринок праці України та його міграційний потенціал: суспільний портрет за результатами соціологічних досліджень // www.kobza.com.ua/index.php?path=pravda_workmogr&file_main=2004_07_1
7. Позняк О. Масштаби зовнішніх трудових міграцій населення України // Україна: Аспекти праці.- 2002.- № 6.- С. 37-40.
8. Шлепаков А. М., Малиновська О. А., Пінчук О. М. Еміграція населення України: соціально-економічні аспекти та можливі наслідки.- Київ, 1993.- 40 с
9. Стародуб А., Пархоменко Н. Українська трудова міграція до країн Європейського Союзу у дзеркалі соціології: Інформаційно-аналітичне видання.- Київ, 2005.
10. Rotte P., Vogler M. The Effects of Development on Migration: Theoretical Issues and New Empirical Evidence // IZA, Discussion Papers.- 1999.- No 46.- June.
11. Martin P. Highly Skilled Labor Migration: Sharing the Benefits // International Institute for Labor Studies.- 2003.- Geneva.- May.
12. Dustmann C, Fabbri F. Economic Aspects of Migration // IZA, Discussion Paper.- 2001.- September 24.
13. Wickramasekera P. Policy Responses to Skilled Migration: Retention, Return and Circulation // International Labor Office, International Migration Programme, Geneva.- 2001.- 32 p.
14. Fakiolas R. The Economic Effects of Migration // IZA.- Discussion Paper.
15. Borjas G. The Economics of Immigration // Journal of Economic Literature.- 1994.- Dec.- Vol. 32.- No. 4.- P. 1667-1717; Borjas G. The Economic Benefits from Immigration // The Journal of Economic Perspectives.- 1995.- Spring.- Vol. 9.- No. 2.- P. 3-22.
16. Friedberg R., Hunt J. The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth // The Journal of Economic Perspectives.- 1995.- Spring.- Vol. 9, No. 2.- P. 23-44.
17. Sjaastad L. The Cost and Returns of Human Migration // The Journal of Political Economy.- 1962.- Oct.- Vol. 70, No 5, Part 2.- P. 80-93.
18. Isbister J. The Immigration: Studies on the Economic, Demographic, and Fiscal Effects of Immigration //

кого резерву робочої сили, за допомогою якого компенсується низька географічна та функціональна мобільність місцевої робочої сили. Отже, імміграція може суттєво прискорити темпи пристосування економіки до змінних умов, тим самим зменшуючи вартість структурних змін економіки для місцевого населення [22].

При аналізі впливу трудової імміграції на економічне зростання слід чітко розрізняти випадки легальної та нелегальної міграції. Незалежно від статусу, іноземні робітники впливають на динаміку загального рівня ВВП. Однак використання ресурсу нелегальних іммігрантів можливе лише у тіньовій економіці. Тому неконтрольований притік нелегальних трудових мігрантів у країну неодмінно стимулює підприємства, що використовують їхню працю, до зменшення частки задекларованих обсягів виробництва. Зважаючи на те, що частка нелегальних іммігрантів значно перевищує частку легальних іноземних робітників майже в усіх країнах, нелегальна міграція є вагомим перешкодою, що стримує детінізацію економіки в європейських країнах. Також слід наголосити на негативних соціальних наслідках нелегальної міграції, що виникають через відсутність гарантій соціального чи медичного забезпечення, а також можливостей захисту власних прав через звернення до органів влади країни імміграції.

Еміграція робочої сили з України стала важливим чинником соціально-економічних стандартів життя населення окремих регіонів країни. Породжена переважно економічними чинниками, еміграція, в свою чергу, також визначає окремі економічні показники. Україна як країна з перехідною економікою отримує низку переваг від працевлаштування робітників за кордоном. Зокрема, тимчасова еміграція робочої сили пом'якшує проблеми безробіття у період структурних реформ. Трансферти робітників підвищують добробут українських домогосподарств та створюють додатковий попит на товари і послуги. Однак виїзд висококваліфікованих робітників має певні негативні наслідки: зменшується підприємницький потенціал населення та втрачаються професійні навички. Головним завданням уряду має бути забезпечення умов, що дають змогу максимізувати позитивні наслідки від міграції робітників. Прикладом таких заходів може бути розширення можливостей легального працевлаштування робітників через укладання відповідних двосторонніх міждержавних угод. Одним із пріоритетних завдань уряду в сфері регулювання міграції також має стати створення передумов, що сприятимуть зворотній міграції. Такі заходи мають бути спрямовані на заохочення повернення висококваліфікованих робітників для роботи в Україні.

1. Вавришук Н. Чинники міжнародної міграції робочої сили: теорії та можливості кількісних розрахунків // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії.- Чернівці.- Випуск 6,- 2005.- С 148-154; Вавришук Н. Імміграція до країн Європи: роль економічних факторів // Наукові записки НаУКМА.- Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія».- 2005.- Том44.-С. 31-35.
2. Трудова міграція України в контексті загальносвітових міграційних процесів // www.ombudsman.kiev.ua/dls_zm.htm
3. Статистична інформація, надана Міністерством праці та соціальної політики.
4. Пирожков Г, Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, напрямки, стратегії,- Київ: Академпрес, 1997,- 128 с
5. Хомра О. У. Зовнішня трудова міграція населення як «школа» демократії // www.dep.kiev.ua/confer/Conference%202000/section7u.html
6. Прибиткова І. Ринок праці України та його міграційний потенціал: суспільний портрет за результатами соціологічних досліджень // www.kobza.com.ua/index_p.php?path=pravda_workmogr&file_main=2004_07_1
7. Позняк О. Масштаби зовнішніх трудових міграцій населення України // Україна: Аспекти праці.- 2002.- № 6,- С 37-40.
8. Шлепаков А. М., Малиновська О. А., Пінчук О. М. Еміграція населення України: соціально-економічні аспекти та можливі наслідки.- Київ, 1993.- 40 с
9. Стародуб А., Пархоменко Н. Українська трудова міграція до країн Європейського Союзу у дзеркалі соціології: Інформаційно-аналітичне видання.- Київ, 2005.
10. Rotte P., Vogler M. The Effects of Development on Migration: Theoretical Issues and New Empirical Evidence // IZA, Discussion Papers.- 1999.- No 46.- June.
11. Martin P. Highly Skilled Labor Migration: Sharing the Benefits // International Institute for Labor Studies.- 2003.- Geneva.- May.
12. Dustmann C, Fabbri F. Economic Aspects of Migration // IZA, Discussion Paper,- 2001.- September 24.
13. Wickramasekera P. Policy Responses to Skilled Migration: Retention, Return and Circulation // International Labor Office, International Migration Programme, Geneva.- 2001.- 32 p.
14. Fakiolas R. The Economic Effects of Migration // IZA.- Discussion Paper.
15. Borjas G. The Economics of Immigration // Journal of Economic Literature.- 1994.- Dec - Vol. 32.- No. 4.- P. 1667-1717; Borjas G The Economic Benefits from Immigration // The Journal of Economic Perspectives.- 1995.- Spring,- Vol, 9.- No. 2.- P. 3-22.
16. Friedberg R., Hunt J. The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth // The Journal of Economic Perspectives.- 1995.- Spring.- Vol. 9, No. 2.- P. 23-44.
17. Sjaastad L. The Cost and Returns of Human Migration // The Journal of Political Economy.- 1962.- Oct.- Vol.70, No 5, Part 2.- P. 80-93.
18. Isbister J. The Immigration: Studies on the Economic, Demographic, and Fiscal Effects of Immigration //

- Population and Development Review.- 1998.- Sep.- Vol. 24, No 3.- P. 636-637.
19. *Dijk J., Folmer H.* The Consequences of International Labor Migration for the Regional Labor Market: Theory, Methodology, Dutch Experience // The Review of Economic and Statistics.- 1986.-Feb.-Vol. 68.-No 1.- P. 74-83.
 20. *Solimano A.* International Migration and the Global Economic Order: an Overview.- November 2001.- P. 2.
 21. *Drinkwater S., Levine P., Lotti E., Pearlman J.* The Economic Impact of Migration: A Survey // Second Workshop of the Fifth Framework Programme Project «European Enlargement: The Impact of East-West Migration on Growth and Employment»,- Vienna,- 2002.- 51 p.
 22. *Coppel J., Dumont J-C, Visco I.* Trends in Immigration and Economic Consequences // Economics Department Working Papers.- 2001.- № 284.- 32 p.
 23. World Economic and Social Survey Economic Impacts of International Migration.- 2004.- P. 95-126.

N. Vavryshchuk

LABOR EMIGRATION FROM UKRAINE: THEORETICAL AND PRACTICAL CONSIDERATIONS

Article describes major mechanisms of labor migration influence on selected economic indicators and overviews main positive and negative consequences of international migration of labor force.